

Oponentský posudek

Lucia Kajánková, „Sexual Identity as Cinematic Subversion: The Discourse of New Queer Cinema”

Diplomová práce, Katedra filmových studií FF UK, Praha 2015

Diplomantka si jako téma své práce zvolila trend New Queer Cinema (NQC) z přelomu 80. a 90. let minulého století, který znamenal z pohledu akademiků, kritiků i aktivistů paradigmatickou změnu v porovnání s queer filmy z předcházejícího období – ať už z hlediska formálního nebo ideologického, ale hlavně z hlediska přiznané, otevřené queer reprezentace, jež mohla být i negativní jako gesto unikání tzv. heteronormativnímu diktátu. Práce je členěna do pěti kapitol. V prvních třech přehledových kapitolách vycházejících z existující literatury, teorií a výzkumu diplomantka rekapituluje 1) existující multiplicitu a multifokalitu termínu queer a jeho možné použití pro její vlastní analýzu, 2) historii tzv. old queer cinema, vůči němuž se vymezuje NQC a 3) samotný New Queer Cinema, který podobně jako řada teoretiků a historiků věnujících se NQC nevidí jako izolovanou kategorii, jež skončila v určitém historickém momentu, ale jako „horizont události“, na níž navazuje další tvorba a filmy. Samostatnou část představuje čtvrtá kapitola, v níž se diplomantka věnuje obsahově-formální analýze snímku *Swoon* (1992), jednomu z ustavujících děl NQC, s cílem charakterizovat, co přesně jej dělá „queer“. Závěrečná kapitola je pak věnována „čtyřem analytickým řezům“, jak je autorka označuje, jež mají sloužit jako jakýsi model pro možné zkoumání a přiřazování nových filmů do proudu queer.

Diplomantčinou výchozí pozicí je vrátit se k NQC „jako k kontroverzní i paradigmatické kapitole“ a „prozkoumat nově její základ: hlavně queer atribut queer kinematografie“. Cílem je „lepší pochopení způsobu, jakým je v daných filmech vytvářen queer diskurz a jak je tento diskurz přijímán v akademických pracích“ (s. 9). Výchozí hypotézou pak je absence uceleného pojetí NQC „ve smyslu základní analytické perspektivy, co dělá dané filmy queer“. Zatímco existující studie se věnovaly NQC z „interpretačního úhlu“, „zasazením do historických a sociologických“ souřadnic či detailní analýze jednotlivých filmů (s. 10), předkládaná práce se soustředí na obsahově formální analýzu – tedy, vrací se od aktivistického či predeterminovaného politického čtení k samotnému textu. V této části, kde si diplomantka vymezuje vlastní hypotézu a umísťuje práci do kontextu existujících akademických pojednání, by bylo na místě uvést konkrétní práce a výzkum, vůči nimž se vymezuje. Doktorandka navazuje na rostoucí řadu akademiků, kteří se vrací k NQC a přehodnocují jeho pozici hlavně ve vztahu k filmům, jež nespádají do kanonického korpusu NQC a vznikly v letech následujících po jeho „symbolickém“ konci. Podobné návraty naznačují nevyčerpanost výzkumu v řadě otázek – institucionálních, diskurzivních, autorských...

Série přehledových kapitol předcházejících vlastní analýze je zpracována erudovaně a vyčerpávajícím způsobem. Diplomantka v nich nastiňuje etymologický vývoj termínu queer i jeho mnohoúrovňové využití, jeho aktivizaci pro politické účely, vývoj queer teorie, dějiny queer kinematografie v linii nastavené Harry Benshoffem, i využití queer jako

diskurzivní kategorie. Klasifikuje kritéria, podle nichž je možné považovat film za queer. Vynechává přitom kritérium diváctví, jež celou definici zásadně komplikuje. Diplomantka pracuje exemplárně s vyčerpávajícím korpusem relevantní sekundární literatury. Suverénně prokazuje nejen detailní znalost queer teorie a historie, ale i schopnost kritického myšlení a odstupu – přes přiznaný vlastní aktivismus. Vymezuje funkčně hranice termínu samotného, ale i způsoby, jakým byl historicky i diachronně využíván k popisu vybraného korpusu děl – upozorňuje na časté úzké vymezení queer na politický aspekt, či na filmy s politickou otevřenou agendou (s. 64).

Analýza snímku *Swoon* je přesvědčivá, inspirativní, ukotvená v nastíněném diskurzu, s řadou výjimečných postřehů. Poslední, pátá kapitola, otevírá text k rozsáhlému a stále rostoucímu poli snímků, jež je možné klasifikovat jako následovníky NQC. Navrhuje čtyři funkční kritéria pro čtení snímku jako queer, jakkoliv není jasné, musí-li film splňovat všechna čtyři nebo stačí jen jedno, aby byl queer. Jistou výtkou by mohlo být, že vzniká dojem, že diplomantka přichází se zcela novými charakteristikami vymezujícími queer filmy, ale navazuje přitom na některé, jimiž NQC vymezila už Ruby B. Rich („reworking of history with social constructionism very much in mind“, nebo radikální formální kvality). Podobně jako Nick Davis a další spojuje NQC s pozdějšími filmy a nevnímá jej jako izolovaný „autentický“ historický moment odcloněný od následujících filmů, jež představují příklady méně autentických filmů a méně autentického queer.

Na konci suverénní práce zůstává nicméně jedna obecnější otázka. Otázka bezbřehé rozvolněnosti termínu queer, která se v průběhu práce vrací buď jako přiznaná výzva nebo – a to výrazněji – jako pozitivum v analogii na rozvolnění identit, a která by si zasloužila adresnější pozornost. Diplomantka chce nechat termín queer co nejvíce otevřený. V podstatě se podle ní vzpírá definici a bylo by ve vztahu k „analytickým cílům práce“ „povrchní i kontraproduktivní“ jej definovat a omezovat (s. 14). Přestože právě o definici se paradoxně v rozboru snímku *Swoon* a páté kapitole snaží.

Queer v současném uvažování v podstatě rovná se „okrajovost“ (nejen ve smyslu možného čtení jakékoliv marginální postava jako queer, což s sebou nese reálné riziko manipulativního čtení). Termín samotný je zbavený náboje sexuální identity a queer může být víceméně cokoliv. Což je koncept, jenž se dále komplikuje, zvážíme-li, jakým způsobem queer teorie vnímá queer z pozice diváka. Nakonec, celé dějiny kinematografie jsou a mohou být čteny jako queer, jak ostatně sama diplomantka spolu s řadou akademiků poznamenává (s. 65). Pokud queer není možné vymežit – respektive jeho vymezení je nekonečné a může zahrnovat diskurzivně či denominativně v podstatě cokoliv –, pak nejenže ztrácí na významu, ale přestává existovat i jako předmět výzkumu.

Možné otázky stranou, práce splňuje výjimečným způsobem všechny požadavky kladené na diplomovou práci. Doporučuji ji k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně.